

ЈУГОСЛОВЕНСКО-ФРАНЦУСКА
КЊИЖЕВНА САРАДЊА У ПЕРИОДУ
ОД 1946. ДО 1948. ГОДИНЕ

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Апстракт: У овом раду разматра се књижевна сарадња Југославије са Француском између 1946. и 1948. године. Упркос променама на политичком плану уочи Другог светског рата и удаљавању двеју земаља, културни односи између њих никада нису прекинути, мада јесу захлађени. Циљ рада је да покаже да је постојала потреба одржавања и јачања тих веза кроз књижевну сарадњу, која се, поред гостовања многобројних значајних француских књижевника, остваривала и превођењем југословенске књижевности у Француској, као и француске књижевности у Југославији.

Кључне речи: Југославија, Француска, 1946–1948, књижевна сарадња

**Француска и Југославија након
Другог светског рата**

У раду се истражује књижевна сарадња између Југославије и Француске од прве године по завршетку Другог светског рата све до кризе југословенско-совјетских односа, која резултује изолованошћу Југославије крајем 1948. године. Од 1949. године француско-југословенски односи се побољшавају будући да је југословенска власт приморана да се приклони Западу.

Добре културне везе између Француске и Југославије неговале су се деценијама. Током XX века оне су оснажене, а након Првог светског рата присуство француске културе у свакодневном животу виђено је као израз пријатељства насталог у рату. Међуратни период обележен је заједничким циљем да се не наруше мировни споразуми, при чему се пријатељство двеју земаља одржавало путем економске сарадње, продора француске пропаганде, стипендирања студената итд. Тај утицај прожимао је све сфере живота Југословена, односно „политику, науку, уметност, културу и образовање“ (Димић 2005: 57). Након Другог светског рата дошло је до великих промена у француско-југословенским односима због различитих друштвено-политичких уређења. У спољној политици југословенске власти мењају став према Француској и окрећу се према Истоку (Souleille 1990: 331), што узрокује захлађење односа и слабљење веза између две земље.

У периоду од 1944. до 1949. године нова Југославија била је интензивно везана за Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР). Културна сарадња са СССР-ом базирала се на размени културних радника, превођењу и издавању стручне литературе и књижевних дела, приређивању уметничких изложби и позоришних представа, приказивању филмова, као и путем штампе, часописа, итд.

Свака врста сарадње између југословенских и међународних културних институција морала је да се одвија преко Комитета за културу и уметност при Влади ФНРЈ, који је, заједно са Комитетом за школе и науку при Влади ФНРЈ, формиран 8. фебруара 1946. године. Централизацијом државе наведени комитети престали су да постоје 31. децембра 1948. године. Ова два државна органа формирана су уместо Министарства просвете ДФЈ, које је престало са радом 31. јануара 1946. године (Докнић, Петровић, Хофман 2009: 11). Председник Комитета за културу и уметност у периоду 1946–1948. био је бивши министар просвете Владислав Рибникар. На основу Уредбе о културним аташеима, која је ступила на снагу 24. јула 1945. године, постављен је културни аташе у Паризу.¹ Његова задужења подразумевала су да буде у сталном контакту са Комитетом за културу и уметност при Влади ФНРЈ, да прилаже извештаје о свом раду, али и да ради на обнови културно-уметничких веза и представљању југословенске културе у Француској,² као и да води рачуна о југословенским стипендистима у Француској.³

Први југословенски амбасадор, Марко Ристић, по доласку у Француску 1945. године, пренео је свој утисак да је став француских дипломата према Југославији врло резервисан. Такав утисак стекао је након сусрета са представницима француског Министарства иностраних послова, који су били суздржани у разговору с њим. Примера ради, једна од личности с којом је Ристић разговарао био је заменик министра Рене Мајер (Rene Mayer), који је осуђивао комунизам и сматрао да га се требало решити, зато је и био неповерљив према социјалистичкој Југославији (Sretenović 2009: 552). Насупрот томе, тадашњи председник привремене владе Француске Шарл де Гол био је другачијег мишљења и инсистирао је на чињеници да је француско-југословенско пријатељство током Другог светског рата постало још интензивније. Након пријема код председника привремене владе Француске Шарла де Гола, југословенски амбасадор је у једној од својих првих изјава, датој агенцији Франс-прес, подвукао непостојање раскорака у од-

1 Архив Југославије /даље: АЈ/ 313–10–36 (јануар/фебруар 1946).

2 АЈ 314–4–16, П. бр. 256 (24. август 1946).

3 АЈ 314–4–16, П. бр. 286 (30. септембар 1946).

носима и сматрао да су обе земље врло повезане, па би то могло да изнедри потребу њихове што боље сарадње (Милошевић 2005: 129).

Француски званични представници имали су непријатељски став према новом режиму Југославије. Постојале су бројне несугласице које су уздрмале француско-југословенске односе. Један од проблема био је организовање повратка ратних заробљеника у отаџбину због става југословенских власти о питању немачких војника пореклом из Алзаса и дела Лорене, области које су поново постале део Француске (Sretenović 2009: 551). Будући да је законима о национализацији, прво 6. децембра 1946, а потом и 8. априла 1948. године, извршена експропријација имовине свих слојева буржоазије (Димић 1988: 22), појавило се као спорно и питање имовине француских власника из Краљевине Југославије, имовине коју је нова власт Југославије национализовала. Прогањање па чак и убијање појединих истакнутих Југословена проевропских и профранцуских схватања, у Француској је довело је до додатног неповерења према вођству ФНРЈ.

Велики углед међу француским десничарима имао је Дража Михајловић. Његово суђење, а затим и погубљење 1946. године, као и суђење Алоџију Степинцу, негативно је дочекано у Француској, што је ојачало презир према Титовом режиму (Petrović 2011: 126).

Неки француски писци, попут Жоржа Сорија (Georges Soria), Жана Вернона (Jean Vernon) и Луја Арагона (Louis Aragon) били су пријатељски расположени према Југославији, као и „лево оријентисани француски писци [који] у више чланака изражавају – до 1948. (а ретко и после) – симпатију према новој Југославији“ (Павловић 1996: 133). Тако су и многи француски интелектуалци левичарске провенијенције подржали захтев Југославије да Трст буде њена територија, те су 21. јуна 1946. године потписали манифест у коме се тражи присаједињење Трста Југославији. Међу њима су били и познати француски књижевници Луј Арагон, Елза Триоле (Elsa Triolet), Пол Елијар (Paul Éluard), Жан-Ришар Блок (Jean-Richard Bloch), Тристан Цара (Tristan Tzara), Тристан Реми (Tristan Rémy), Леон Мусинак (Léon Moussinac), Едит Тома (Édith Thomas), Жан Фревил (Jean Fréville), Андре Виоли (Andrée Viollis), Жан Касу (Jean Cassou) и Жилијен Бенда (Julien Benda).⁴

Како би се разумеле одлуке тадашњих југословенских власти, треба схватити да је Партија укидала све што је сматрала потенцијалним местом за окупљање опозиције; тако је забрањен рад културних друштава, затворене приватне и верске школе, приватне библиотеке и читаонице, укинута приватни издавачи, штампари и књижари (Димић 1988: 57). Информативни одсек француске амба-

⁴ Борба, год. XI, бр. 148 (22. јун 1946), 7.

саде у Београду је, у својим билтенима, приказивао неке од вести уперене против ФНРЈ, а француска католичка црква у Југославији одржавала је мисе и проповеди против комунизма.⁵ Последично, југословенске власти донеле су низ мера које нису наишле на одобравање француских власти. Међу њима су следеће одлуке: затварање црквених приватних школа, протеривање одређених француских представника због супротстављања новом режиму, одбијање да се поново отворе француске школе у Битољу и Скопљу, те одуговлачење с одобравањем француског предлога да се обнове француски институти у Београду, Загребу и Љубљани. Пошто југословенске власти нису дозволиле да се отвори институт у Београду, Французи су одлучили да прошире постојећу читаоницу и библиотеку, и на тај начин настао је Француски културни центар (Илић 2003: 268). Да би се сачувао француски језик у образовању, француске власти додељивале су стипендије владе Француске југословенским студентима, а француске лекторе су слале у Југославију (Souleille 1990: 334).

Потврда о постојању интересовања Југославије за пријатељске односе са Француском јесте оснивање југословенског Комитета народног ослобођења октобра 1944. После рата он је променио име у Удружење Југословена у Француској, а један од најважнијих задатака био му је ширење југословенске културе у Француској. Тако је дошло и до формирања Удружења Француска–Југославија, чији су чланови биле значајне личности културног и јавног живота Француске.

До значајније промене у француско-југословенским односима долази у периоду спора Тита и Стаљина, који доводи до супротстављања Југославије Совјетском Савезу, тј. до резолуције Информбироа. Последично, одвајање Југославије од Информбироа знатан је искорак ка поновном побољшању у француско-југословенским односима.

Југословенско-француска књижевна сарадња у периоду 1946–1948.

Амбасада Југославије у Паризу је, у свом предлогу из марта 1946, захтевала од Комитета да се у Париз хитно пошаљу југословенски књижевници који добро владају француским језиком. Њихов задатак био би да успоставе сарадњу са француским књижевницима.⁶

У томе је највећи допринос дао представник српског надреализма, песник и књижевник Марко Ристић. Као што је већ напоменуто, он је био први југословенски амбасадор у Паризу у послератним

⁵ АЈ 507, IX, П. бр. 105 (23. мај 1953).

⁶ АЈ 314–4–16, П. бр. 277 (25. март 1946).

годинама (од 1945. до 1951. године). Његов међуратни двогодишњи боравак у Паризу, 1926. и 1927. године, омогућио је успостављање сарадње и пријатељских односа између српских и француских надреалиста.⁷ Штавише, откако је он започео свој мандат у Паризу, личности из француског политичког и јавног живота, пре свега француски књижевници и уметници, били су чести гости југословенске амбасаде у Паризу, па се могло очекивати да ће неко од њих доћи и у Југославију. Ристић је сматрао да би посета једног од најистакнутијих француских писаца и члана Комунистичке партије Француске Пола Елијара могла да донесе политичку корист и позитивно утиче на односе са Француском. Знајући да је у овом периоду постојао сукоб са Италијом око територије Трста, а да су они позвали Елијара да их посети, Ристић закључује да то мора да учини и Југославија јер би то „спречило Италијане да од тога себи праве капитал“.⁸

Пол Елијар у Београд је стигао 8. јуна 1946. године, након кратке посете Македонији. О важности овог догађаја говори чињеница да су Елијара дочекали водећи српски писци: Оскар Давичо, Вељко Петровић, Исидора Секулић, Миодраг Ибровац, Душан Матић и Милан Богдановић. Његова посета била је и политички обојена, па је Елијар присуствовао суђењу Дражи Михајловићу. Током боравка у Београду Елијар је имао прилику да разговора и са Титом о политици и књижевности.⁹ Након тога, Елијар је посетио Брчко (Mladenović 2020b: 34), а посету Југославији завршио је у Загребу.¹⁰

У новембру исте године, два угледна француска писца присуствовала су Првом конгресу Савеза књижевника Југославије у Београду. Реч је о Тристану Цари, представнику Националног комитета француских писаца, и Жан-Ришару Блоку, који ће своја запажања са овог конгреса изнети у чланку „Au premier Congrès des écrivains yougoslaves“ („На Првом конгресу југословенских писаца“), а Тристан Цара у интервјуу „A travers les Balkans“ („Кроз Балкан“), објављеном у 143. броју француског недељника *Француска писма (Les lettres françaises)*.¹¹

На позив Савеза књижевника Југославије, 11. јуна 1947. године у Београд су допутовали књижевници Елза Триоле и Луј

7 Први сусрет Марка Ристића, Андреа Бретона (André Breton), Пола Елијара и Луја Арагона био је управо у Паризу, 1926. године. О великом пријатељству Марка Ристића, Луја Арагона и Пола Елијара сведоче и сачуване књиге које су Арагон и Елијар поклањали југословенском амбасадору (Mladenović 2020a: 32).

8 AJ 314–4–16, II. бр. 62 (27. март 1946).

9 За Елијарове утиске и одломке разговора погледати Марсенаков чланак: Jean Marcenac. „Avec Paul Éluard en Yougoslavie“. *Les lettres françaises*, 2 août 1946, 1, 7.

10 Неколико дана након Елијарове посете Загребу, у 44. броју хрватског листа *Ilustrirani vjesnik* објављен је превод једне од његових седам љубавних песама.

11 Детаљније у: Младеновић 2018: 127–131.

Арагон,¹² које је дочекао председник Савеза књижевника Југославије Иво Андрић. (Мора се истаћи да је амбасадор Марко Ристић још у марту 1946. године сматрао да би њихова посета била корисна за Југославију – и у културном и у пропагандном смислу.¹³)

Арагон је, на конференцији за штампу 13. јуна 1947. године изјавио да се о југословенској књижевности у Француској мало зна. Био је мишљења да би „ради сузбијања лоших утицаја америчке књижевности требало скренути пажњу на остале европске књижевности, нарочито на преводе из руске и југословенске литературе“.¹⁴

Осим у Београду, ови писци били су гости и у Скопљу и Сарајеву. Имали су бројне сусрете и разговоре са југословенским писцима. „У Македонији су видели напор македонске омладине на исушивању Моноспитовског блата“, а у Босни су обишли радове на омладинској прузи Шамац–Сарајево.¹⁵ У октобру 1947. године Елза Триоле објављује серију чланака под називом „Voyage sentimental“ („Сентиментално путовање“), у француском часопису *Вечерас (Ce soir)* (Mladenović 2022: 160–261), у којима је, између осталог, у форми путописа, писала и о Југославији и свом искуству у њој. На субјективан начин описала је различите културе народа једне земље, њихове обичаје и животе, са посебним освртом на политичку ситуацију у земљи. Овим поводом огласиле су се *Књижевне новине*, критикујући њен приказ Југославије.¹⁶

Осим њих, гости Савеза књижевника Југославије били су и Жан Марсенак (Jean Marsenac) и Жан Керол (Jean Cayrol), који су дошли да се упознају с радом на омладинској прузи.¹⁷ У часопису *Француска њисма* изашао је Марсенаков чланак „Avec Paul Éluard en Yougoslavie“ („Са Полом Елијаром у Југославији“). У њему је аутор посебно истакао да је то била прилика да се расправља о књижевности, и описао је тадашње књижевне покрете у Београду, са посебним освртом на надреализам (Mladenović 2019: 58).

Поводом југословенског Дана Републике Удружење Француска–Југославија је дан раније, 28. новембра 1947. године, организовало академију на Сорбони, на којој су се, поред одржаних говора декана Сорбоне, професора Пјера Жоржа (Pierre George), Марсенака и Сабатијеа Мишела (Sabatier Michel), читале и песме југословенских и

12 Он је у више наврата у свом часопису *Les lettres françaises* писао о раду југословенске амбасаде.

13 АЈ 314–4–16, П. бр. 59 (13. март 1946).

14 *Борба*, год. XII, бр. 140 (14. јун 1947), 5.

15 *Књижевност*, 1947, 7–8, 103.

16 Видети: Милан Богдановић. „Пријатељски али несентименталан осврт на 'Сентиментално путовање' госпође Елзе Триоле“. *Књижевне новине*, I, 1 (17. фебруар 1948), 2.

17 АЈ 314–4–16 (6. август 1947).

француских песника. Од том приликом прочитаних песама могу се издвојити девето певање *Јаме* Ивана Горана Ковачића, „Гроб Горана Ковачића“ Пола Елијара, једна песма Жана Марсенака о Титовој Југославији и „Марсељски докери поздрављају југословенски брод“ песника Анселма (Anselme).¹⁸

Но, сва ова књижевна имена Француске припадала су тзв. левичарским писцима или, ништа мање, члановима француске Комунистичке партије. С друге стране, у тадашњој југословенској штампи излазили су оштри чланци о француској културној и књижевној сцени, са критикама како „капиталистичког заробљавања културе“ тако и тзв. декадентних праваца у књижевности и филозофији. Тако је осуђено покретање часописа *Окруили сјо* (*La Table ronde*) који је уређивао Жан Полан (Jean Paulhan). Ово гласило окарактерисано је као „часопис колаборациониста“. У светлу „окупљања назадних и конзервативних писаца“ знаковита је била завршна напомена овога чланка, која је указивала на модусе југословенско-француске књижевне сарадње: „Утолико више што отворено фашистички књижевници могу да вршљају по данашњој француској стварности, ми ценимо заиста напредне и заиста француске књижевнике, који претстављају праву Француску.“¹⁹

Од свих „декадентних“, „формалистичких“, „лажно модерних“ праваца у филозофији и књижевности, најтеже речи у југословенској штампи завредео је егзистенцијализам. Према мишљењу дописника *Борбе* из Француске, егзистенцијализам је представљао заправо оличење „буржоаске културне извитоперености“, а Жан-Пол Сартр (Jean-Paul Sartre) виђен је као непријатељ марксистичких и тзв. напредних тенденција у књижевности.²⁰

Преводачка делатност

У Краљевини Југославији објављени су бројни преводи француских аутора, попут Ренеа Декарта (René Descartes), Емила Золе (Émile Zola), Виктора Игоа (Victor Hugo), Гија де Мопасана (Guy de Maupassant), Жана Расина (Jean Racine), Гистава Флобера (Gustave Flaubert), што је допринело експанзији француске књижевности. Међутим, период након Другог светског рата, тачније од 14. марта 1945. године, када је донет Акт о организацији агитације и пропаганде, обележен је потпуном контролом Агитпропа, на челу са партијским идеологом Милованом Ђиласом. Политички, културни, просветни и научни живот били су подређени извршавању пар-

18 AJ 314–4–16, П. бр. 3092 (1. децембар 1947).

19 *Књижевне новине*, број 5, година I, 16. март 1948, 2.

20 Видети: Јаков Леви. „Лажна култура у служби издаје Француске“. *Борба*, год. XIII, бр. 3 (4. јануар 1948), 4.

тијских задатака. Медији, радио, новине, издавачке куће, културне институције и друга удружења били су под константним надзором Агитпропа (Димић 1988: 37). Сви облици уметничког стваралаштва били су институционализовани, при чему је култура представљала средство за остваривање идеолошких циљева.

У области издаваштва, комисија Агитпропа одобравала је или одбијала дела за издавање. Чак и преводи коју су били објављени пре рата пролазили су њену контролу пре него што би се поново објавили. Притом, преводи неких писаца били су експлицитно забрањени, што је био случај са предратним преводом *Сабраних дела* Г. Флобера. Када је реч о преводима француске књижевности, дозвољено је било издавати преводе у новом издању, или потпуно нове преводе Балзака (Balzac), Золе, Мопасана, Ромена Ролана (Romain Rolland), Алфонса Додеа (Alphonse Daudet), Анатола Франса (Anatole France), Молијера (Molière) (Valčić Bulić 2015: 598).

Пошто се на исти начин надгледала западна књижевност у целини, она је била много мање заступљена у односу на руску књижевност, о чему илустративно говори податак да су 1948. године од 790 штампаних преведених дела у Југославији, 74% наслова чинила совјетска дела,²¹ док је у периоду 1945–1948. преко 80% преведених књига било са руског језика (Докнић, Петровић, Хофман 2009: 31).²² На територији Србије се у периоду 1946–1948. могу издвојити преводи Дидроових *Одабраних дела*, Балзакових романа *Рођака Беџа* и *Изјубљене илузије*, затим Флоберово *Сентиментално васпитање*, Кола Брењон Ромена Ролана, *Осврво њинивина* и *Таршаринова трилогија* Анатола Франса, Стендалов *Пармски кармелитски манастир*, Мопасанове *Новеле из француско-јерусалимске рајне*, Золин *Жерминал*. На територији Македоније су 1947. године на македонски језик преведена дела Анатола Франса и Алфонса Додеа,²³ док наредне године излази Кола Брењон Ромена Ролана. У Хрватској се истичу Мали Пјер и *Таршаринова трилогија* Анатола Франса, *Редовница* Денија Дидроа, Стендалове *Италијанске хронике*, Золин *Жерминал*, Балзакове *Изјубљене илузије* и *Три њинивејке*, Мопасанове *Избране новеле* и *Јадна Дунда*, *Земља крзна* и *Тајанствено осврво* Жила Верна, *Мозаик* Проспера Мермеа.

Иако је послератни период у француској романескној продукцији обележен објављивањем књига са ратном тематиком, у периоду од 1945. до 1948. године на српскохрватски језик преведена су само два дела са ратном тематиком: роман Жозефа Кесела (Joseph Kessel) *Армија сенки: записи о француском Покрету отпора*, који је 1946.

21 20. октобар, број 230, година VI, 15. април 1949, 2.

22 Тај број се знатно смањио у периоду 1948–1956. те су књиге преведене са руског чиниле само 20% преведених дела.

23 *Борба*, број 5, година XIII, 6. јануар 1948, 2.

изашао у Београду, и збирка ратних новела *Робовање и величина француској народа* Луја Арагона, коју је 1947. објавила Међународна књижарница из Београда (Mladenović 2020a: 142). Имајући у виду да се у њима критикује нацизам, ова дела одговарала су политици Комунистичке партије Југославије (Valčić Bulić 2015: 603).

Објављен је и превод Арагоновог романа *Базелска звона*. Прво је преведен 1946. године и штампан у издању издавачке куће Култура из Загреба, док се друго издање, 1947. године, појавило у Београду. Исто тако, превод Арагонове приповетке „Младићи“ се, почетком маја 1946. године, штампа у часопису *Наша књижевност*,²⁴ док се његов говор из августа 1941, на радио Москви, појављује крајем јула 1946. године у хрватском часопису *Ilustrirani vjesnik*.²⁵ Две године касније у Загребу је публикован и његов роман *Господске четиврши*, у коме се јављају ликови из већ познатих *Базелских звона*. Једна од најпознатијих књига Покрета отпора, *Морска џињина* Жана Брилера (Jean Bruller), познатијег под псеудонимом Веркор (Vercors), објављена је у Словенији 1946, на српскохрватском у Хрватској 1951. године, а у Србији 1956. године (Valčić Bulić 2015: 603).

Осим путем превода релевантних књижевних дела, југословенска публика се са француском књижевношћу, њеним карактеристикама и представницима упознавала читајући чланке и огледе публиковане у домаћим часописима, међу којима се истичу часописи *Наша књижевност* односно *Књижевност* (од средине 1947. године мења име) и *Књижевне новине*.²⁶ Од тих радова могу се издвојити: оглед Хуга Клајна „Молијер и хипокризија“,²⁷ „Књижевна схватања Дени Дидроа“ Елија Финција,²⁸ чланак Милана Богдановића „Поводом годишњице смрти Жана Ришара Блока“,²⁹ кратак „Књижевни преглед романа Ромена Ролана *Кола Брењон*“ Велибора Глигорића,³⁰ као и књижевни преглед „Белешке уз *Осврсто џинјина* од Анатола Франса“ Ота Бихаљи-Мерина.³¹

Овај период обележен је процватом совјетско-југословенских односа, па су се у часописима појављивали и чланци истакнутих совјетских писаца и критичара о француској књижевности. Тако

24 *Наша књижевност*, свеска 5, мај 1946, 71–90.

25 *Ilustrirani vjesnik*, број 47, 23. српанј 1946, 14.

26 О француској књижевности више је писано у књижевној периодици од XIX века до почетка Другог светског рата. Видети: Биљана Ристић, „Француска књижевност у српским књижевним новинама и часописима до 1941. године“, докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2016.

27 *Наша књижевност*, свеска 2, фебруар 1946, 234–241.

28 *Наша књижевност*, свеска 3, март 1946, 372–378.

29 *Књижевне новине*, број 7, година I, 30. март 1948, 3.

30 *Наша књижевност*, свеска 8, август 1946, 616–617.

31 *Наша књижевност*, свеска 1, јануар 1947, 67–70.

су са руског преведени оглед „Пол Верлен и Декаденти“³² и чланак „О Стендалу“³³ Максима Горког, те „Француска литература за време рата (1939–1945)“ Бориса Песиса.³⁴

Министарство иностраних послова Југославије било је свесно важности одржавања културне сарадње између две земље, па је о питању књижевних веза Комитету за културу и уметност предложило следеће:

Превођење наше литературе на француски језик требало би што пре организовати. Уколико постоји план за превођење, у Паризу можемо наћи неколико људи који добро познају и наш и француски језик. Исто тако би се нашла издавачка предузећа која би издала те књиге. Ради шире пропаганде и бољег упознавања може се имати у виду отварање пропагандног културног уреда у Паризу, где би се налазиле све наше публикације и сав културно-пропагандни материјал.³⁵

Југословенски амбасадор Марко Ристић такође је тражио да се поново започне са превођењем југословенских писаца на француски језик, али и обрнуто.³⁶ Међутим, у издавачким кућама у Француској није владала велика заинтересованост за превођење југословенске књижевности јер је она француској публици и даље представљала непознаницу. Из тог разлога Амбасада ФНРЈ сматрала је да би требало прво одабрати и послати дела која су погодна за превођење, а затим ангажовати издаваче за превођење и издавање тих превода.³⁷ Комитет је зато Амбасади доставио одређена књижевна дела и дао своје препоруке која би дела могла да буду преведена на француски језик. Међу њима су *На Дрини ћурија* и *Травничка хроника* Иве Андрића, *Изабране њириковейке* и *Роса на бајонетима* Бранка Ћопића, *Изабране њириковейке* и *Нечисти крв* Борисава Станковића, *Пауци* Иве Ћипика, *Господа Глембајеви* Мирослава Крлеже, *Изабране њириковейке* Петра Кочића, *Бакоња фра Брне Симе Матавуља*, *Дневник* (прва и друга књига) Владимира Дедијера, *Изабране новеле* Ивана Цанкара и *Појаници* Прежихова Воранца. У припреми је била и *Антологија југословенске њоезије*, коју је Амбасади требало послати 1947. године, у виду рукописа, али се са њеним штампањем и објављивањем каснило зато што је стално допуњавана и мењана.³⁸ *Антологија савремене југословенске њоезије* (*Anthologie de la poésie*

32 *Наша књижевност*, свеска 2, фебруар 1946, 223–233.

33 *Наша књижевност*, свеска 6–7, јун–јул 1946, 375–379.

34 *Наша књижевност*, свеска 3, март 1946, 379–400.

35 АЈ 314–21–85, П. бр. 7177 (18. јануар 1947).

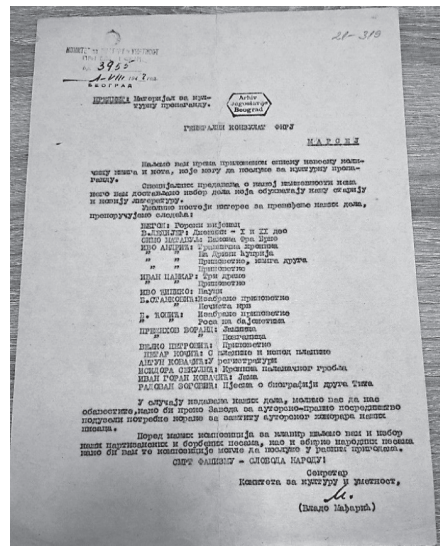
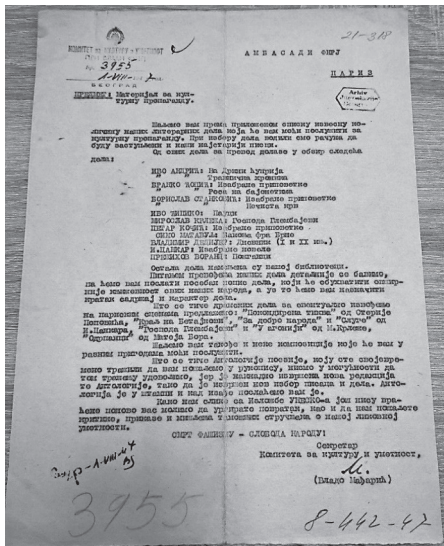
36 АЈ 314–4–16, П. бр. 59 (13. март 1946).

37 АЈ 314–4–16, П. бр. 1006 (14. април 1947).

38 АЈ 314–21–85, П. бр. 3955 (1. август 1947).

yougoslave contemporaine) као и *Анџолоџија савремене југословенске прозе* (*Anthologie de la prose yougoslave contemporaine*) у редакцији Зорана Мишића, објављене су тек 1959. године, кад и њихови преводи.³⁹

У договору са Генералним конзулатом ФНРЈ у Марсеју, Комитет за уметност и културу при Влади ФНРЈ упутио је списак ваљаних дела за превод, који је био другачији у односу на препоруке које су истог дана послате Амбасади у Паризу. Као што се увидом у тај списак примећује, на њему се налазе и *Горски вијенац* Петра Петровића Његоша, *Пријовейке* Иве Андрића, *Три драме* Ивана Цанкара, *Јамница* Прежихова Воранца, *С љанине и исјод љанине* Петра Кочића, *У рејистрајури* Анте Ковачића, *Јама* Ивана Горана Ковачића и *Пјесма о биографији друга Тиша* Радована Зоговића.⁴⁰ Марко Ристић превео је *Јаму* Ивана Горана Ковачића на француски језик; тај превод објављен је 1948. године, а Пол Елијар је, уместо предговора овом делу, написао песму „Гроб Горана Ковачића“ (Mladenović 2020a: 137).

Материјал и препоруке за културну пропаганду Комитета за културу и уметност

39 Бошко Токин и Филеас Лебег (Philéas Lebesgue) су у Паризу 1919. године издали *Анџолоџију савремених југословенских ђесама* (*Anthologie des poèmes yougoslaves contemporaines*), а 1935. године Миодраг Ибровац је, са супругом, приредио *Анџолоџију југословенске ђезије XIX и XX века* (*Anthologie de la poésie yougoslave des XIXe et XXe siècles*), која је тада и преведена на француски језик. Видети: Pavlović 1969: 695–708.

40 AJ 314–21–85, П. бр. 3955 (1. август 1947).

Неке од препоручених књига већ су биле преведене, а друге ће се превести тек у другој половини XX века. У Француској је, на-
име, постојао један примерак превода Његошевог *Горској вијенца*
који се чувао у Националној библиотеци у Паризу. Њега је 1917.
године превела Дивна Вековић. Нажалост, ни сам Комитет није
могао да добије тај примерак.⁴¹ *Нечистија крв* Боре Станковића
први пут је преведена 1938. године (Pavlović 1967: 702), а нова вер-
зија превода изашла је 1949. године. Иако су нека књижевна дела
Мирослава Крлеже била преведена пре рата, велики број његових
дела се у француском преводу јавља тек од 1957. године. Иниција-
тива да се преведу Андрићева дела *На Дрини ћурија* и *Травничка*
хроника постојала је још од 1947. године, али до њене реализације
дошло је тек 1956. године.⁴²

Југословенско друштво студената у Француској дало је значајан
допринос превођењу дела југословенске књижевности. Они су пре-
вели новелу Витомира Зупана која је требало да буде објављена у
часопису *Модерна времена* (*Temps modernes*),⁴³ који су основали ве-
лики француске књижевне сцене Жан-Пол Сартр и Симон де Бо-
воар (Simone de Beauvoir). Преведена је песма о Омладинској пружи,
новела из партизанског живота „Миља“ и новела Бранка Ћопића
„За својом војском“.⁴⁴

У извештају који је Амбасада ФНРЈ приложила о раду и резулта-
тима Удружења југословенских студената у Француској од почетка
школске 1946/1947. године, наглашено је да се ово Удружење прили-
ком превођења југословенских дела на француски језик сусрело са
многобројним проблемима. Велики број чланова Удружења није до-
вољно владао француским језиком, па су се јавиле тешкоће при пре-
вођењу књижевних текстова. Најтеже им је пало то што су морали
да воде рачуна о стилу изворног текста и његовим изразима. По-
ред тога, нису имали ни довољно материјала за превод.⁴⁵ Са истим
проблемом сусрело се и Удружење Француска–Југославија, којем су
недостајале и југословенске публикације преведене на француски
језик⁴⁶ које би могле да југословенску културу приближе Францу-
зима.

Просветне и културне установе у Француској, као и профе-
сори, били су заинтересовани за Југославију, и за личне потребе су
југословенској амбасади у Паризу подносили захтеве за добијање

41 AJ 314–21–85, П. бр. 2908 (7. август 1946).

42 Више о томе у: Сребро 2022: 662–686.

43 AJ 314–4–16, П. бр. 277 (25. март 1946).

44 AJ 315–7–18 П. бр. 2427/16 (26. децембар 1946).

45 AJ 315–7–18 П. бр. 2427/16 (26. децембар 1946).

46 AJ 314–4–16, П. бр. 775 (6. март 1948).

материјала о Југославији.⁴⁷ Велики проблем био је оскудица документације јер није било ни књига ни часописа о Југославији. То је приметио и Жан Мусе (Jean Mousset), професор историје југословенских народа на Сорбони, који је додао да у Паризу нису постојале чак ни географска ни историјска карта Југославије. Он је зато био иницијатор формирања Групе студената словенске историје и цивилизације (Groupe des étudiants d'Histoire et Civilisation Slave), која је посебну пажњу посветила истраживању прилика у Југославији, али је истовремено и помагала Удружењу Француска–Југославија.⁴⁸

Постојало је и интересовање за проучавање југословенског устава; професор Емил Сикар (Émile Sicard) желео је да га објави у свом часопису за социологију док је професор Жорж Берлија (Georges Berlia) имао у плану то да учини у *Часопису за јавно право и политикологију у Француској и иностранству* (*Revue du droit public et de la science Politique en France et à l'étranger*). Нажалост, ни један ни други нису то успели да остваре јер тада још није постојао превод Устава.⁴⁹

Фебруара 1947. Министарство иностраних послова Југославије је, на иницијативу Удружења Југословена у Француској и Удружења Француска–Југославија, Комитету за уметност и културу послало допис у коме се предлаже да се изради алманах о југословенској народној култури. Идеја је била да се у њему понуди низ фотографија из свих република, на којима би били приказани обичаји и манифестације током Народноослободилачке борбе, а да притом текст буде и на српскохрватском и на француском језику.⁵⁰

Пошто је у Паризу штампан велики број књижевних часописа и листова, Амбасада ФНРЈ дала је предлог да се припреме одређени чланци не само о југословенској књижевности већ и о сликарству и музици.⁵¹ На тај начин француски читаоци би могли да се упознају са културним приликама у Југославији. Присуство југословенске књижевности у француским часописима биће врло уочљиво тек од средине шездесетих година XX века, у часописима као што су *Словенске и европске студије* (*Études slaves et européennes*), *Европа* (*Europe*), *Песничке новине* (*Le Journal des Poètes*), *Нови француски часопис* (*La Nouvelle Revue française*), *Часопис за словенске студије* (*La Revue des Études slaves*) и многим другим (Павловић 1996: 137).

47 AJ 314–4–16, П. бр. 2122 (18. август 1947).

48 AJ 314–4–16, П. бр. 277 (25. март 1946).

49 AJ 314–4–16, П. бр. 277 (25. март 1946).

50 AJ 314–4–16, П. бр. 7561 (19. фебруар 1947).

51 AJ 314–4–16, П. бр. 2857 (4. новембар 1947).

Период 1946–1948. обележен је захлађењем односа између Југославије и Француске услед приближавања југословенске политике СССР-у. Многи потези југословенских власти нису наилазили на одобравање Француске, али две земље ипак никада нису потпуно прекинуле културну сарадњу, посебно књижевну. Међутим, тежиште сарадње било је на контактима са француским левичарским, па и комунистичким књижевницима, који су у то доба посећивали Југославију, остављали писане белешке о тим посетама и настојали да француској читалачкој публици приближе једну социјалистичку земљу која се својим снагама ослободила окупатора. С друге стране, преводи дела француских књижевника у Југославији знатно су опали у односу на преводе совјетске литературе, што је била последица ригорозне контроле Агитпропа. Иако у одабраном периоду није било много превода српске, ни других југословенских књижевности у Француској, југословенски званичници увидели су важност популарисања дела југословенских књижевника као средства за ширење културног утицаја. Самим тим једнако се повећавао број преведених дела. Постојала је свест и о успостављању могуће сарадње кроз објављивање чланака у књижевним часописима и листовима. Но, са раскидом југословенских власти са Совјетским Савезом, однос према западним земљама постепено ће се значајно променити, па ће, самим тим, и културна сарадња Југославије и Француске добити нове видове, нове димензије и знатно шири опсег. Тиме ће бити отворена нова страница у југословенско-француским, па и српско-француским односима на пољу културе и књижевности.⁵²

Извори

Архив Југославије

Комитет за културу и уметност Владе ФНРЈ (314)

Комитет за школе и науку при Влади ФНРЈ (315)

Министарство просвете Владе ФНРЈ (313)

Савез комуниста Југославије (507)

20. октобар (Београд)

Борба (Београд)

Ilustrirani vjesnik (Zagreb)

Књижевне новине (Београд)

Наша књижевност (Београд)

52 Детаљније о овоме видети у: Михаило Павловић. *У двоструком огледалу: француско-српске културне и књижевне везе*. Београд: Просвета, 1996. и Dragan Petrović. *Francusko-srpski odnosi 1800–2010*. Београд: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011.

Литература

- Valčić Bulić, Tamara. "Autonomie ou hétéronomie du champ de la traduction littéraire en Yougoslavie (1945–1965): Le cas des romans français sur la guerre". *Теме*, 39, 2 (2015), 593–615.
- Димић, Љубодраг. *Аиџијрој култура: аиџијројовска фаза културне ѿолиџиџе у Србији: 1945 – 1952*. Београд: Издавачка радна организаџија „Рад“, 1988.
- Димић, Љубодраг. "Influence culturelle française dans la Royaume de Yougoslavie". *Срџско-франџуски односи 1904–2004*. Ур. Јелена Новаковић и Михаило Б. Павловић. Друштво за културну сарадњу Србија–Франџуска. Београд: Архив Србије, 2005, 57–72.
- Докнић, Бранка; Петровић, Милић Ф.; Хофман, Иван. *Културна ѿолиџиџа Јуѿославије 1945–1952*, зборник докумената, књига 1. Београд: Архив Југославије, 2009.
- Илић, Саша. „Франџуска пропаганда у Југославији: Културна акџија Франџуске у очима УДБ-е 1953. године“. *Годишњак за друшџивену исиѿорију*, 1–3 (2003), 263–283.
- Милошевић, Миладин. „Долазак у Париз првог амбасадора нове Југославије“. *Срџско-франџуски односи 1904–2004*. Ур. Јелена Новаковић и Михаило Б. Павловић. Друштво за културну сарадњу Србија–Франџуска. Београд: Архив Србије, 2005, 123–131.
- Младеновић, Велимир. „Како су Жан Ришар Блок и Тристан Цара видели Први конгрес југословенских писаца“. *Mons Aureus*, 59 (2018), 127–131.
- Mladenović, Velimir. "La littérature serbe dans *Les lettres françaises* (1945–1970)". *Les relations littéraires et culturelles franco-serbes dans le contexte européen* 1. Novi Sad – Bordeaux: Matica srpska – Université Bordeaux, 2019, 55–68.
- Mladenović, Velimir. "Louis Aragon et la réception de son œuvre dans le milieu yougoslave et serbe de 1945 à nos jours". *Анали Филолошџкоѿ факулџетџа*, 32, 1 (2020), 133–147.
- Mladenović, Velimir. "Paul Éluard: un épisode yougoslave". *Literatūra*, 62, 4 (2020), 30–45.
- Mladenović, Velimir. "Les guerres d'Elsa Triolet: romans, nouvelles, articles (1945–1957)". Thèse de doctorat inédite, Université de Poitiers en cotutelle avec Université de Novi Sad, 2022.
- Pavlović, Mihailo. "La littérature serbocroate en France". *Actes du Ve Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée, Belgrade 1967*. Belgrade – Amsterdam: Université de Belgrade – Swetz and Zeitlinger, 1969, 695–708.
- Павловић, Михаило. *У двосџруком оѿлегалу: франџуско-срџске културне и књџевне везе*. Београд: Просвета, 1996.
- Petrović, Dragan. *Francusko-srpski odnosi 1800–2010*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011.
- Ристић, Биљана. „Франџуска књџевност у српским књџевним новинама и часописима до 1941. године“. Докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2016.

Сребро, Миливој. „Судбина великог писца из мале књижевности. Иво Андрић у огледалу француске критике“, I део. *Летњојис Мајинце српске*, 2022, 662–686.

Sretenović, Stanislav. „Francusko-srpski odnosi u XIX i XX veku“. *MP*, 4 (2009), 536–558.

Souleille, Alain. „Quelques aspects des relations franco-yougoslaves de 1944 à 1949“. У: *Научни скуп Југословенско-француски односи поводом 150 година од отварања француској конзулату у Србији*. Ур. Љиљана Алексић Пејковић и Славенко Терзић. Књига 10. Београд: Историјски институт, 1990, 331–338.

Teodora Ristoski

La coopération littéraire entre la Yougoslavie et la France dans la période 1946–1948

Résumé

L'auteure étudie la coopération littéraire entre la Yougoslavie et la France dans la période 1946–1948. Malgré les changements au niveau politique après la Seconde Guerre mondiale et les relations tendues entre les deux pays, les liens culturels n'ont jamais été rompus. Le but est de montrer qu'il existait la nécessité de maintenir et renforcer ces liens à travers la coopération littéraire, qui se développait grâce aux visites de nombreux écrivains français et à la traduction de la littérature yougoslave en France et de la littérature française en Yougoslavie.

La période après la Seconde Guerre mondiale marque le changement radical dans les rapports franco-yougoslaves. La conséquence du rapprochement entre la Yougoslavie et l'URSS entre 1944 et 1949 est le refroidissement de l'amitié avec la France. D'ailleurs, de nombreux problèmes ont surgi : le rapatriement des prisonniers de guerre d'origine française enrôlés dans l'armée allemande, la nationalisation des biens des propriétaires français, les persécutions et assassinats des Yougoslaves aux opinions pro-européens ainsi que la désapprobation des Français à l'égard des procès de Draža Mihailović et Alojzije Stepinac. Les autorités françaises ont condamné non seulement les décisions politiques des autorités yougoslaves mais aussi les décisions culturelles, à savoir : la fermeture des écoles privées à caractère religieux et l'interdiction de la (ré)ouverture des écoles et instituts français partout en Yougoslavie.

La coopération entre les institutions yougoslaves et les institutions culturelles internationales s'opérait à travers le Comité pour la culture et l'art auprès du gouvernement de Yougoslavie. Quant à la coopération littéraire avec la France, cette institution agissait conjointement avec l'Ambassade yougoslave à Paris. La personne d'importance était le poète serbe Marko Ristić, le premier ambassadeur yougoslave à Paris entre 1945 et 1951. Ses connaissances avec les surréalistes français rendaient possible la naissance de la coopération et des relations amicales avec les écrivains français, qui étaient souvent les invités de l'Ambassade yougoslave à Paris. De plus, les visites organisées des écrivains français en Yougoslavie ont eu un impact positif sur les rapports franco-yougoslaves. Ces visites ont été l'occasion d'introduire la culture et la littérature yougoslave aux écrivains français, qui, de leur part, dès le retour en France, rédigeaient les articles sur ledit sujet pour les revues françaises tels que *Ce soir* ou *Les lettres françaises*. Parmi les personnalités importantes qui ont visité la Yougoslavie en 1946 se trouvent Paul Éluard, Tristan Tzara, Jean-Rich-

ard Bloch ainsi que Louis Aragon, Elsa Triolet, Jean Marcenac et Jean Cayrol en tant qu'invités de l'Association des Écrivains yougoslaves un an plus tard. Du côté yougoslave, la presse critiquait la culture et la littérature françaises, avant tout le mouvement décadent et la publication de la revue *La Table ronde*.

En ce qui concerne la traduction et l'édition des œuvres françaises, à la différence du début du XXe siècle où s'aperçoit un grand nombre de traduction des auteurs français ce qui contribuait à l'expansion de la publication de la littérature française en Yougoslavie, à partir de l'établissement de l'agitprop en 1945, les éditeurs nécessitaient la permission de la commission de l'agitprop pour publier la traduction d'un livre. Bien que tout soit sous le contrôle rigoureux de l'agitprop, dans cette période, les œuvres de grands écrivains tels que Balzac, Zola, Maupassant, Diderot etc. sont traduites du français. Sur les écrivains français et caractéristiques de leur production littéraire, le public yougoslave pouvait s'informer en lisant les revues yougoslaves *Notre littérature* (*Naša književnost*) et *Journal littéraire* (*Književne novine*). La traduction des livres du français en serbocroate, slovène et macédonien posait des problèmes vu que les traducteurs ne connaissaient pas très bien la langue française et manquaient le matériel à traduire, ce qui est indiqué par l'Association des étudiants yougoslaves en France et l'Association Yougoslavie–France. De plus, le manque des livres traitant la Yougoslavie est signalé par les individus qui voulaient écrire sur le pays tels que les professeurs Jean Mousset, Emil Sicard et George Berlia.

Néanmoins, la rupture avec l'URSS conduit Yougoslavie à améliorer ses rapports avec les pays occidentaux : c'est ainsi que la coopération culturelle et littéraire entre la Yougoslavie et la France prend de nouvelles formes et prospère.

Mots-clés: Yougoslavie, France, 1946–1948, coopération littéraire

Примљен: 15. 12. 2025.

Прихваћен: 14. 1. 2026.